

Den homogena travhästen

eller *Vad har travsport med globalisering att göra?*

SARA BERGLUND är doktorand vid etnologiska institutionen, Lunds universitet. Hennes pågående avhandling är en kulturteoretisk studie av trav som sport och spel, och bär arbetsnamnet Vägen till vinnarhålet.

S ent en tisdag eftermiddag i mitten av maj anländer en budbil till veterinärkliniken på Brodda stuteri, strax utanför Skurup i Skåne. Som enda passagerare i bilen finns ett paket, vilket någon timme tidigare anlant med flyget från Milano till Köpenhamn. Däri finns, väl skyddat och nedkylt, en liten skvätt vätska bestående av omkring en miljon spermier, uppblandade med antibiotika och sterilt vatten. Morgonen därpå undersöks ett travarsto av veterinären och görs redo för inseminering med de långväga dropparna. Tiden är knapp, högst två dygn överlever de färska spermerna, och under tiden måste de hållas borta från ljus och värme. Hingsten som lämnat dem heter Supergill och befinner sig i Italien. Han kommer aldrig att få träffa sin utvalda – eller för den delen någon av de övriga tjugofem avelsmärrar i Sverige som årligen betäcks av honom.

De flesta travhästar som idag kan beskådas på tävlingsbanorna har en förhistoria som påminner om denna. Hingst och sto finns inte sällan uppstallade i olika delar av Sverige eller rent av i olika länder, men med hjälp av artificiell insemination kan deras gener ändå korsas utan större bekymmer. Hanteringen välkomnas av uppfödarna då den skapar förutsättningar för en avel med stor valfrihet. Denna tämligen nya företeelse inom hästaveln, där rumsliga avstånd förlorar i betydelse och geografiska gränser i vissa avseenden raderas ut, utgör dock bara en del i vad som skulle kunna benämnas som travsportens globalisering. Det är om denna tilltagande process som artikeln handlar.

Innan jag går vidare kan det dock vara på sin plats att kort utveckla vad jag lägger i begreppet *globalisering*. Termen är inte helt entydig, utan har i olika samman-

hang givits tämligen skilda betydelser, vilka förvisso inte behöver vara inbördes motstridiga. Den betydelse som jag här tar fasta på handlar om hur ett globalt kulturellt utbyte är under tilltagande, där livsstilar, varor och traditioner sprids via medier och marknadsföring (jfr Amin 1997; Klein 2002).

Tekniska innovationer och mer genomsläppliga nationsgränser bidrar till att somliga kulturella element kan röra sig över stora territorier och få fäste i skilda delar av världen. Deras värde och innebörd för människorna kan förvisso förändras när de integreras i nya kontexter, men till det yttre ter de sig ofta förvillande lika överallt (jfr Hannerz 1992; O'Dell 1997). Globaliseringsteorierna antyder ofta en gränslös värld, där såväl människor som pengar och kulturelement obehindrat kan röra sig (t.ex. Jusdanis 1996:141). Sociologen George Ritzer (1996) exemplifierar utvecklingen med hjälp av McDonaldsrestaurangerna, som etablerats över snart sagt hela världen och utgör ett lätt igenkännbart fenomen i stadsbilden varhelst man kommer. Små förändringar måste göras i konceptet för att det ska ha samma genomslagskraft i Shanghai som i New York, men grundprinciperna är överallt desamma.

Vilka är då de globaliserande tendenserna inom dagens travsport? Hur påverkas travets geografi av dessa krafter och vilka konsekvenser får de för hästarna och verksamheten på ett generellt plan? För min analys har jag som framgår valt att använda mig av uttrycket globalisering, trots att ordet i sig implicerar ett förlopp med konsekvenser över hela världen, och travsport endast finns i ett mindre antal rika, västerländska nationer. Kanske borde jag snarare tala om en internationalisering eller en amerikanisering (då

många element kommer just därifrån) av travsporten? Jag har dock funnit att teorier kring just globalisering på ett för mig ögonöppnande och givande sätt kan brukas som redskap när jag studerar mitt empiriska fält. Det här är därför ett försök att se hur somliga mekanismer, som vi vanligen förknippar med just globaliseringen, tar sig uttryck inom travsporten.

RÖRLIGA HÄSTAR

Dagens travhäst är en resande varelse. Under hela sin aktiva karriär transporteras den fram och tillbaka mellan stall och travbana, mellan Boden och Jägersro, mellan Stockholm och Paris. Resandet tar sin början redan före födseln, när spermier färdas från hingststation till veterinärklinik. Alla travhästar rör sig dock inte genom geografin på lika villkor. Det finns de hästar som reser över världshaven för att ställa upp i tävlingar med hundratusentals kronor i vinstpotten, tävlingar som endast är öppna för gräddan av eliten. Dessa stjärnor blir en slags nomader som endast stannar på en plats en kort tid, lagom länge för att hinna acklimatisera sig. Sedan går färden vidare mot nästa land, nästa lopp. Men det finns också de hästar som förblir okända för alla utom de närmast involverade, hästar som jämt och ständigt flyttas av sina förhoppningsfulla ägare mellan olika tränare i jakt på någon som kan locka fram deras dolda potentialer. Hästarna i den här kategorin, som är så mycket större än eliten, blir sällan kvar en längre tid på samma plats, eftersom "ogräset måste rensas bort", de sämre hästarna får lämna plats för de med bättre kvaliteter.

När hoppet om en framgångsrik karriär överges sänds de än en gång bort. För

många går denna sista färd till slakteriet, för andra till Malta där tävlandet återupptas, fast denna gång i konkurrens med hästar av samma standard. För ytterligare andra blir flytten mindre dramatisk, när de skickas bort från tävlingssfären och tillbaka till uppfödaren eller iväg mot ett nytt liv som ridhäst.

Sociologen Zygmunt Bauman (2000: 74 ff) talar om den postmoderna rörligheten och menar ett tillstånd där ingenting kan stå stilla. Allting blir flyktigt och tillfälligt, såväl produkters livslängd som arbetstillfällen och boendeförhållanden. Rummet fylls av människor som på olika sätt förhåller sig till denna situation, där de globalt mobila är de som bäst kan utnyttja den. För dessa har rummet mist sina begränsningar genom att de med teknikens hjälp på ett ögonblick kan förflytta sig över hela världen. Men Bauman menar att rörligheten idag fungerar som en social stratifieringsfaktor, där de globalt mobila med möjlighet att resa frivilligt skiljs från de som saknar denna möjlighet. I botten på samhällsskiktet hamnar därför de som tvingas till sina förflyttningar, de som rör sig för att de är tvungna. De båda gruppernas rörelsemönster ser därför också helt olika ut.

Travets förlorare har därvid en del gemensamt med samhällets dito. De är sällan önskade, men utan dem skulle det heller inte kunna formas någon elit. Mellan de båda ytterligheterna befinner sig dock det stora flertalet av travhästar någon gång i karriären. De allra flesta är medelmåttor som vinner ett lopp då och då, men förlorar de flesta de ställer upp i. Deras geografiska rörelsemönster är relativt begränsat, ibland byter de tränare och ibland startar de på en bana lite längre hemifrån. Men de transporteras inte till Umeå från Halmstad för att tävla, och

de blir inte flygpassagerare på en rutt till Milano. I mellanskiktet finns travvärldens motsvarighet till medelklassen, de med möjligheter inom vissa ramar, de vars existens är tryggad åtminstone än så länge. Steget upp till toppen är stort, ner till botten skiktet desto mindre. Ett kliv upp eller ned i hierarkin medför en ökad spatial flexibilitet. Den rumsliga rörligheten blir således ett mått på framgång, men det är inte antalet resor eller deras längd som avgör djurens sociala position hos människan, utan vilka destinationer de har.

De skilda rörelsemönstren antyder att travets geografi består av centra och periferier, där förflyttandet aldrig kan vara jämnt (jfr Friedman 1992; Hannerz 1992). För den framgångsrika hästen utgörs resan av en färd inåt mot den absoluta mittpunkten. Den misslyckade tävlingshästens resa går i omvänd riktning, med travets utmarker som slutstation. Därför hamnar somliga svenska travare på danska eller maltesiska banor där de springer för småsummor, medan andra tävlar om miljoner i Paris och New York. Det är också djuren i centrum som medierna uppmärksammar, men om dem i periferin är det tyst.

TRAVHÄSTENS HOMOGENISERING

I Sverige har det funnits en organiserad travsport sedan förra sekelskiftet, men det var först efter andra världskriget som den rörliga travkulturen slog igenom. Dessförinnan tävlade hästarna på bygdens egen bana och lämnade, med få undantag, aldrig trakten för sin födelse. Aveln var också en för närområdet intern företeelse, ofta var det grannens hingst som fick stå till tjänst för betäckning. Detta, tillsammans

med en hästuppfödning vars mål varierade mellan olika platser i landet, skapade djur med regionbestämda särdrag. Den nationella travarpopulationen utgjordes därför av en tämligen heterogen samling.

Bristen på transportmedel var en viktig anledning till att hästtypernas geografiska variationer länge kunde bibehållas, liksom att det var dyrt och riskabelt att förflytta hästar över längre sträckor. När detta underlättades genom en mängd tekniska innovationer, utbyggda kommunikationer och infrastrukturer, ökade också utbytet av djur mellan såväl Sveriges olika delar som mellan olika länder. Därmed inleddes en homogeniseringsprocess, där travets utövare, regelverk och materiella kontext allt mer kom att likriktas i ett internationellt sammanhang. Längre var det dock bara de levande varelserna som förflyttades genom rummet. Om ett svenskt sto skulle betäckas med en amerikansk hingst fanns inget annat val än att transportera henne över Atlanten till avsevärda kostnader.

Mot slutet av 1900-talet togs ytterligare ett steg mot en gränslös travhästavel, när tekniker för att frakta arvsanlag i form av spermier utvecklades. Tidigare hade man varit tvungen att transportera djuren över Atlanten då svenska hästar skulle korsas med amerikanska. Användningen av kyld transportsperma (sperma som tappas från en hingst, kyls ned till fem plusgrader och skickas med posten till ett väntande sto) har kortat resorna avsevärt, och inseminering har idag närmast utkonkurrerat den "naturliga" betäckningen. Man menar att metoden är överlägsen naturens egen, eftersom den minskar risken för skador och infektioner, samtidigt som den är drygare – en dos spermier kan användas till bortåt tjugo ston. Om avståndet mellan sto och hingst

är för långt fryses sperman ned istället och kan sedan tas fram och nyttjas när som helst. I Sverige är det förbjudet att inseminera med sperma från en avliden hingst, men ur en rent praktisk synvinkel finns det inga hinder. Såväl tid som rum förlorar sin betydelse för hur hästarnas genetiska uppsättningar utformas och vilka travhästar som föds idag och i framtiden.

Tekniken skapar enorma potentialer för avelsverksamheten, när många hingstar i Sverige och utomlands blir tillgängliga för ston över hela världen. Det skulle kunna innebära en stor valfrihet för varje uppfödare, då antalet kombinationsmöjligheter blir i det närmaste oändligt. Det finns dock anledning att fråga sig om dessa nya möjligheter verkligen leder till en ökande mångfald och komplexitet inom travhästaveln.

Det som idag händer inom uppfödningens verksamheten påminner om vad som sker när fri konkurrens utövas inom det kommersiella tv-mediet. Enligt Pierre Bourdieu (1998:37f) blir utbudet ofta tämligen homogent, även om antalet tv-kanaler är många. Detta är en effekt av att dess ledningar och journalister arbetar utifrån samma förutsättningar, där det viktigaste är att vinna ett så stort antal tittare som möjligt. Eftersom man inom tv-branschen mäter framgång med hjälp av tittarsiffror – ett instrument som på ett entydigt och lättolkat sätt visar vägen för dess producenter – så satsar många kommersiella tv-kanaler också helst på de program som flest förväntas vara intresserade av, det vill säga de som är mest *mainstream*.

Inom travsporten är mätinstrumentet lika explicit, men här mäts framgången i tider och antal vinster istället. Vinner en häst ofta och gärna i konkurrens med

svåra motståndare, innebär det ett otvetydigt bevis på att det är en bra häst, en sådan som alla strävar efter att föda upp. Om en specifik hingst visar sig särskilt framstående i att nedärva egenskaperna för just denna typ av hästar vill följaktligen många använda honom till sina ston. Vissa blodslinjer har också rykte om sig att vara extra prisvärda – satsar man på en hingst som har dem så är förutsättningarna lite större än i genomsnitt att avkomman blir bra. När målet för verksamheten är gemensamt för alla dess aktiva och grundat på kvantitativt mätbara omständigheter, uppstår därmed ett krympande spelrum för heterogenitet inom hästpopulationen. Kortsiktigt och på individnivå är det en rationell handling när många uppfödare söker sig till samma hingstar. I längden och sett ur kollektiv synvinkel är det dock högst irrationellt, genom att aveln utarmas och framtidens möjligheter till en experimentell uppfödning försvinner.

Svaret på frågan om mångfalden ökar inom travhästaveln är således negativt. Istället för att skapa en bredare bas av genetiska variationer har de nya förutsättningarna paradoxalt nog kommit att leda till en inskränkning av dem, genom att allt färre blodslinjer reproduceras. Det har skett en homogenisering av travhästen, vilken medfört att graden av inavel för varje år ökar bland de föl som föds (*Avelsplan för den varmblodiga travhästen* s. 34f). Det innebär att man kan förvänta sig att stöta på tämligen likartade hästar i alla större travnationer, såväl till utseendet som härstamningsmässigt. Därmed kan man säga, med George Ritzers (1996: 12f) ord, att en *McDonaldisering* har skett, det vill säga en kulturell homogenisering och standardisering till följd av den globala samhällsutvecklingen.

GLOKALISERANDE KRAFTER

Utöver homogeniseringen av själva travhästen, har många andra moment i sporten också genomgått en liknande standardisering under nittonhundratalet. Den organiserade travsporten uppstod för första gången i Nordamerika, där banor anlades och en professionell tränarkår etablerades medan det ännu bara tävlades med arbetshästar på isarna i norra Sverige (Berglund 2002). När sporten fick sin moderna form i Norden var det därför till stor del amerikanska förhållanden som stod modell. Så småningom har travsporten internationellt sett kommit att enhetliggöras, vilket innebär att de flesta tävlingsbanorna världen över ser likadana ut: spelen är ungefär desamma, liksom utrustning, tekniska finesser, regler och rutiner. Inom de högsta klasserna är det dessutom ofta samma hästar som deltar, i form av representanter från det rörliga elitskiktet. Det råder emellertid en asymmetri när det gäller travvärldens internationella utbyte, då det bara är några få travnationer som haft förutsättningar nog att aktivt sprida element från sin travkultur och därmed få ett internationellt genomslag, medan andra är dömda att vara passiva mottagare.

Om travsporten vid förra sekelskiftet var en nationell (eller till och med regional) angelägenhet, råder nu snarare ett internationellt intresse att bevaka vad som sker på andra håll i världen. Om nya rekord slås i USA, en lovande stjärna föds i Italien eller en bättre sulky konstrueras i Frankrike, är svenska medier och aktörer inom travsporten inte sena att rapportera om saken och vidta nödvändiga motåtgärder. I Sverige är man från centralorganisationen högst mån om att hålla sig i framkanten av sporten, med internatio-

nellit konkurrenskraftiga såväl hästar som tävlingar, vilket innebär en ständig forskning kring avel och blodslinjer, banunderlag och veterinärmedicin.

Är då dagens svenska travsport en amerikaniserad produkt? Ytligt sett kan det möjligen förefalla så, eftersom så stora delar av vår travkultur har sina rötter i Nordamerika. Men det internationella travet är inte någon alltigenom homogen företeelse, även om utanpåverket kan vara förvillande likt. Trots snarlikheten i utövandet mellan olika nationella varianter är travsporten inte riktigt densamma i exempelvis Italien som i Sverige, USA eller Norge. Verksamheten har genomgått olika grader av kommersialisering och marknadsanpassning i de olika länderna, vilket tillsammans med spelet på hästar och sportens storlek och utbredning är betydelsefullt för travets utformning och självförståelse. Även om travsport i princip överallt kan klassificeras som en arbetarsport, har den högre prestige och igenkänningsfaktor bland allmänheten i Sverige än i exempelvis USA. Skilda bestämmelser kring dopingfrågor och utrustningsdetaljer, liksom till viss del olika typer av tävlingar bidrar också till att en nationell identitet inom travsporten kan utvecklas. Många länder har en specialitet som bara förekommer just där, som tävlingar i passgång i USA, monté (travridning) i Frankrike eller kallblodstrav i Norden. Dessa uppfattas ofta som traditioner värda att bevara och främja mot utländsk skepsis.

Detta skulle kunna uttryckas som att det inom travet som helhet finns såväl globaliserande som lokalisering krafter, ett fenomen som ibland kallas "glokalisering", vilket avser hur utifrån kommande influenser har internaliserats i en kontext och utvecklats till något lokalt specifikt

(O'Dell 1997, 2000; Robertson 1995). Exempelvis importerar (som vi tidigare sett) svenska stuterier blodslinjer från i synnerhet USA, men i Sverige tillskrivs de ett annat värde än i hemlandet. Det nya värdet skapas i mötet med svenska regelverk, träningsmetoder och materiella beskaffenheter, där somliga avelsgrenar anses vara mer ändamålsenliga och anpassningsbara än andra. En häst kan därför uppskattas i Sverige för egenskaper som den inte har behov av i andra länder.

KONKLUSION

Travhästens geografiska rörlighet är ett sentida fenomen, som tillsammans med dess rasmässiga homogenisering kan ses som tecken på att travsporten håller på att genomgå en slags globaliseringsprocess. De konsekvenser av utvecklingen som jag ovan anfört handlar framför allt om en risk för bristande mångfald och komplexitet inom hästuppfödningen, när inavelsgraden ökar till följd av att rumsliga avstånd förlorar i betydelse och aveln blir gränslös. Denna dystopiska tolkning kan möjligen tydas som att processen enbart har negativa följder. Så är naturligtvis inte fallet. Effekter av en ökad internationell konkurrens förekommer också, inte minst gäller det ackumulationen av kunskap kring travaren, dess fysik, sjukdomar, träningsmetoder etc. som i förlängningen kan bidra till att öka hästens välbefinnande.

Föreliggande analys av travsporten bör betraktas som konstruerad utifrån en forskarmodell, där det är de stora strukturerna som fokuserats. Den förståelse som därigenom skapas behöver inte överensstämma med den som är förhärskande bland travets egna utövare. Hur ser då de

aktivitas egna subjektiva erfarenheter ut? Vilka är tränarnas, kuskarnas, skötarnas och hästägarnas egna tolkningar av den samtida utvecklingen, och hur tänker man kring travhästens specialisering? Till detta lovar jag att återkomma så småningom.

LITTERATUR

- Amin, Ash, 1997. Placing Globalization. *Theory, Culture & Society*, vol. 14 (2).
- Avelsplan för den varmblodiga hästen. (www.asvt.se/material/avelsplan.doc)
- Bauman, Zygmunt, 2000. *Globalisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Berglund, Sara, 2002. "I dödens position? Ekonomisering och professionalisering inom travsporten." I: *Kulturella Perspektiv*, 2:2002.
- Bourdieu, Pierre, 1998. *Om televisionen*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Friedman, Jonathan, 1992. "Narcissism, Roots and Postmodernity." I: Jonathan Friedman & Scott Lash: *Modernity and Identity*. Oxford: Blackwell.
- Friedman, Jonathan, 2002. "From Roots to Routes. Tropes for Trippers." I: *Anthropological Theory*, vol. 2 (1).
- Hannerz, Ulf, 1992. *Cultural Complexity. Studies in the Social Organization of Meaning*. New York: Columbia University Press.
- Jusdanis, Gregory, 1996. "Culture, Culture Everywhere: The Swell of Globalization Theory." I: *Diaspora* 5:1.
- Klein, Naomi, 2002 (2000). *No Logo. Märkena, marknaden, motståndet*. Stockholm: Ordfront förlag.
- O'Dell, Tom, 1997. *Culture Unbound. Americanization and Everyday Life in Sweden*. Lund: Nordic Academic Press.
- O'Dell, Tom, 2000. "Traversing the Transnational." I: Per Olof Berg et al. (ed.): *Invoking a Transnational Metropolis. The Making of the Øresund Region*. Lund: Studentlitteratur.
- Ritzer, George, 1996. *The McDonaldization of Society: An Investigation into the Changing Character of Contemporary Social Life*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Robertson, Roland, 1995. "Glocalization: Time-Space and Homogeneity and Heterogeneity." I: Mike Featherstone et al. (ed.): *Global Modernities*. London: Sage Publications.

SUMMARY

*The Homogeneous Trotting Horse
or What Has Harness Racing Got to Do
with Globalisation?*

During the last few decades, horses used for harness racing have become increasingly similar in different places all over the world where the sport exists. Due to fast communications, a well-developed infrastructure and techniques for transporting horses and semen, stallions and mares from different places can be used to produce foals without moving far from their everyday domains. In this article, I try to explain this phenomenon, which leads to homogenisation and inbreeding, through theories about globalisation. I also discuss the horses as travelling creatures, whose status of living and moving is dependent on success or failure on the trotting-course.